

Artikelen over het handschrift van Anne Frank

In dit document vind je de volgende artikelen:

- Het schrijven van Anne Frank anders bekeken
- Handschrift van brief 18-12-1936
- Handschrift van december 1938
- Handschrift van april 1940
- Anne Franks Selbstbeurteilung in graphologischer Sicht (van Erhard W. Friess)

Waarom kan ik niet eerst schrijven, dan schrijven en tevens laten zien dat ik mijn hart meer om, maar het slechte naar buiten, het goede naar binnen en toch aldus een middel om te worden zoals ik zo erg graag naar willen zijn en zo als ik naar binnen zijn, als en geen andere mensen in de wereld zouden worden.
 je Anne Fr.

Woensdag 22 Februari 1944. Drijve eerste Inlevering.
 Het is voor mij een eerste inlevering van mijn eerste boek dat ik als metaal gebruikt wordt! Het zou heel leuk een goede naam krijgen en zeggen: "Wat is er bij mij aan de inlevering?" Ik heb maar een heel klein boekje, dat is mijn eerste boekje en ik heb ook maar een klein boekje hoe ik het op een paar dagen kan maken!

Stafel van Anne Frank.
 van 19 April 1944 tot
 L. Frank

wat er met je gebeurt is!" vroeg de kustet.
 "Het is niets"
 De kustet glimachte. Toen vertelde de Cady, moeilijk sprekend: "ja... een auto, ik viel dan niets meer!"
 "Lez we dan alleen nog even hoe je heet, dan kunnen we ouders je opzoeken en hoeven ze niet langer in ongerustheid te zitten!"
 Cady schrok zichtbaar: "Maar.... maar, maar eh...."
 Meets bracht ze niet uit.

Het schrijven van Anne Frank anders bekeken

Als uitvloeisel van de tentoonstelling "Anne Frank, haar leven in brieven" (12/4 - 4/9-2006) zijn we (leden van de Werkgroep Kinderhandschrift) vanuit schrijfpedagogisch perspectief naar haar handschrift gaan kijken.

Tot nu toe is er vooral gekeken naar wát Anne opschrijft; haar belevenissen en haar boodschap. De schrijfpedagoog kijkt hoe iemand zich over het papier / de beschikbare schrijfruimte beweegt. Wat je beweegt heeft invloed op je eigen bewegingspatroon. Ben je ontspannen of gespannen, vrolijk of bedrukt, vrij of belast?

De brieven van Anne waren alleen vanachter plexiglas te bekijken. Wel begrijpelijk, maar voor ons doel hadden we er graag met onze neus bovenop gezeten en de achterkant van de brieven willen voelen. De meegebrachte loepen konden in de tas blijven.

We kregen wel de beschikking over een aantal kopieën, die we zo goed mogelijk hebben bestudeerd, te weten:

- Brief Anne aan Omi op 18-12-1936, 7 ½ jaar
- Brief Anne aan Omi op 12-1938, 9 ½ jaar
- Brief Anne aan Omi op 04-1942, 12 jaar en 10 maanden, Blz. I en IV
- Dagboekpagina 16-10-1942, 13 jaar en 4 maanden
- Dagboekpagina 18-10-1942, idem

Fragment uit haar dagboek van 16-10-1942 (Anne, 13 jaar en 4 maanden)

In de vorige brieven liet Anne rechtshellend verbonden schrift zien. Waar de lijn onderbroken werd, schreef ze die verder alsof de lijn wel aan elkaar zat.

In deze aanhef *Beste* onderbreekt ze haar schrijflijn twee keer: Vloeiende rechtopstaande B staat alleen, est in één beweging en de laatste e staat los. Twee dagen later schrijft ze in blokschrift; is dit vast een aanzet daartoe? Deze onderbreking heeft geen motorische oorzaak, want haar schrijfbeweging kan ze geheel naar haar hand zetten, hebben we in de brieven aan Omi gezien en de zestien er opvolgende regels tonen een prima motoriek.

Op deze pagina schrijft ze zonder liniatuur en kunnen we haar eigen regelvoering bekijken. Deze is wisselend. Regels golven, regels dalen, zijn bol of hol.

Haar tekst blijft wel een geheel. De vele wisselingen zitten binnenin de tekst.

Wat is in vergelijking met april dat jaar gebeven?

- De lange onderlussen
- Het zakken van woorden, zie bijvoorbeeld in r.6 *onregelmatige* en in r.7 *werkw.*
- De golf door de stok van de hoofdletter heen, nu in r.6 de F van *Franse*
- De kleine letter "t" wordt niet meer secuur gemaakt, maar als een schrijf - "l"
- De vorm gaat ten koste van de snelheid van haar schrijven. Ze denkt sneller, dan haar hand bij kan houden. *Erg* in regel 15 lijkt op 'ug' of 'eig'. In het er opvolgende woord *leuk* zijn de eu bijna zo klein als een draadje geschreven. Een stuk kleiner dan de vorige er in *erg*.
- De grootteverschillen van letters in een woord en van woorden onderling.
- De i- punten blijven hooggezet, vooruitgezet en er wordt er geen één vergeten.
- Zowel hoekige als geronde n's.
- Links-en rechtslopendheid
- Wisselende woordafstanden, r.8 *maar ik wil* en r.15 tussen *Nu* en *tot*.

Veranderd is de letter "f". deze heeft geen zwierige onderlus meer, maar een scherpere onderpunt. Zie r.15 *schrijft* en r.16 *lief*.

Wat ook opvalt in regel 15 is in het woordje *tot* de eerste "t" als kruis, dat hebben we niet eerder gezien. De ondertekening Anne gebeurt met een fikse hoofdletter A en de letters nne vervallen tot een draad. De Fr van Frank is een mooie ligatuur geworden. Het is niet goed te zien of ze tussen Anne en Frank de schrijfbeweging onderbroken heeft. Op de pagina ernaast lijkt Anne Frank ook een geheel. Op 18 oktober signeert ze ook twee keer met Anne. Ze begint een eigenheid te ontwikkelen, los van de familie(naam).

Fragment van 18-10-1942

Hier zien we -bij dit onderzoek- voor het eerst onverbonden schrift van Anne.

Bij blokletterschrift wordt na iedere letter de schrijflijn onderbroken en moeten de vingerspiers opnieuw aangespannen worden om een volgende letter te beginnen. Anne is schrijfvaardig genoeg om dit te kunnen.

Wat beweegt haar om "los" te gaan schrijven? Het losse schrift lijkt van een ander persoon, dan die van de pagina ervoor. Beide vormen heeft ze kennelijk in zich. Ze kan het van het moment af laten hangen welke vorm ze kiest. Voor Jet een andere Anne dan voor Marianne? Ze zit in een rollenspel. In de ene rol voelt ze zich verbonden naar haar omgeving en in de andere rol staat ze meer stil bij zichzelf. Door haar geoefendheid, kan het schrijven in een dienende functie gebruikt worden. Het technische facet van het schrijven remt haar schrijfsnelheid stukken minder.

Dromend over filmsterren, speelt ze op papier haar rollen. Denkend aan de hoge bovenlussen, die we steeds zien, zijn haar fantasieën niet reëel. Wel dragen ze haar door de dagelijkse narigheid en beperkingen heen. Met haar droomwereld biedt ze tegenwicht aan de harde onderduikrealiteit. Opvallend is, dat linksonder de n in de bovenste Anne een guirlande geworden is. Ontvankelijk voor ideeën en opnamebereidheid, terwijl de andere signering eronder een hoek-n heeft. Gelukkig kan ze zeggen: tot hier en niet verder. Ze heeft haar handen vol aan zichzelf en de situatie en dan houdt het opnamevermogen een keertje op.

In het blokschrift linksonder staan de i-punten dichterbij de i en de ij; *gisteren, is*. In regel 5 staat de i-punt weer hoog boven ik.

Ook in dit onverbonden schrift zien we wisselende lettergrootte, wisselende woordafstand en wisselende hellingshoek.

In regel 6 sluit het woord *Franse* met een hoofdletter E af.

Blokschrift en hoofdlettergebruik binnen een woord gelden heden ten dage nog als puberteitskenmerk.

Mede door de hormonale veranderingen wordt de aandacht in die levensfase meer naar het eigen lijf en de beleving ervan getrokken.

Haar blokschrift wordt meer een middenzone schrift dan voorheen, want de lange lussen ontbreken. Ze zoekt naar wie ze is en vindt in haar dagboek de plaats om te experimenteren met soorten schrift. Ook wil ze alle ruimte benutten, die het witte vel haar bieden kan. Ze wil veel vertellen.

Het alvast naar rechts gaan bij de n en de m is gebleven, *Kleiman* en *andere* in regel 7 van onderen. De r in *betrekkelijk* in r.3 van onderaf, loopt ook vroeg naar rechts. In de rechterbaan valt de hoekige hoofdletter M op in *Margot* en *Maar*. Daar is even geen zorg aan de vorm besteed. De op een na onderste regel is een goed voorbeeld van golvende regelvoering. Alle tegenstellingen in grootte en afstanden blijven aanwezig. De hellingshoek wordt steil en hier en daar links hellend. Het gericht zijn op de anderen wordt wat geremd en er komt meer terughoudendheid. De buitenwereld is interessant, maar blijkt niet altijd te vertrouwen te zijn. De spontaniteit in de schrijfbeweging vermindert.

Afsluitend is het leuk om te ontdekken, dat de kenmerken in het handschrift van de 7-jarige Anne er ook bij de dertienjarige nog zijn. Hoge i-punten, lange lussen en vele wisselingen.

De eerste indruk van een intelligent, beleefd, gevoelig en soms opstandig meisje is gestaafd.

Namens de Werkgroep Kinderhandschrift
Aartje Schoemaker

AS 11-10-2008

Handschrift december 1936

Brief Anne van 18-12-1936 nader bekeken.

Beperkingen:

1. Werken vanaf een kopie. Bijvoorbeeld de druk op de ondergrond kan niet precies vastgesteld worden.
2. Geschreven op gelinieerd papier. Het eigen regelverloop is nu niet vast te stellen en het zelf kunnen ordenen van de regels is minder goed te beoordelen. Wel kan het schrijven op gelinieerd papier iets zeggen over het zich voegen naar wat voorhanden is of wat er verwacht wordt of waar je steun aan kunt hebben. Dit papier heeft een gekleurde illustratie om het plezier in een briefwisseling te vergroten of daartoe te stimuleren en is dit schrijfvel uit esthetisch oogpunt gekozen.
3. De aangehaalde voorbeelden in onderstaande beschrijving gelden niet automatisch voor andere handschriften.

Om het eigen referentiekader van de beoordelaar uit te sluiten is dit handschrift bekeken aan de hand van de kinderkenmerkentabel van Ajuriaguerra.

Het betreft een meisje van 7½ jaar (12/06/1929 - 18/12/1936).

Bij de **vormkenmerken** scoort ze het hoogste niveau bij 10½ jaar en het middelste niveau bij 11 jaar. Onze opmerking dat ze goed schrijft voor haar leeftijd is daarmee bevestigd.

Navraag bij twee dames uit resp. 1920 (plattelandsschool) en 1927 (stadsschool), die zelf ook mooi schrijven, leert dat veel meisjes op school keurig konden schrijven.

Bij de **motoriekkenmerken** scoort ze middenniveau. In de totaaltabel voor meisjes komt ze op het hoogste niveau voor 8½ jaar en op het middenniveau van 9 jaar. Een jaar voorsprong in schrijfmotorisch opzicht.

De motoriekscore kan lager uitvallen, doordat ze niet ongedwongen heeft kunnen bewegen. Onze indruk, dat ze de tekst na heeft geschreven bleek op de tentoonstelling bevestigd. Zus Margot heeft de Duitse tekst voorgeschreven. Anne moest dus iedere keer kijken hoe een woord gespeld moest worden en moest ook met de liniatuur rekening houden. Zowaar een hele opgave voor een meisje van 7½ jaar! In regel 7 zien we de vermoeidheid dan ook toeslaan.

Verdere opmerkingen:

Ondanks het feit, dat ze elke letter volgens de geleerde vorm wil maken, zien we eigen beweging in het schrift door de grootteverschillen in de middenzone (vgl. *herzlichsten* in regel 2 en *omi* erboven, *mal* in de laatste regel, waar de m groter is dan de a, g van *geschenke* in regel 7). Er zijn bijvoorbeeld vloeiende bewegingen (*mir* - onderste regel) en hoekige bewegingen (*mal* in diezelfde regel), evenals doorlopende verbindingen en afgebroken verbindingen. Veel wisselingen voor wie dieper kijkt. Aangezien deze vele wisselingen zich in de middenzone bevinden, kunnen we denken aan stemmingswisselingen: de ene keer door invloeden van buiten, de andere keer vanuit haar eigen aard (zich wel/ niet snel kunnen aanpassen). Ze doet erg haar best om aan de verwachtingen van de omgeving te voldoen, zich zo veel mogelijk te voegen (lettervorm, op de lijn schrijven, etc.) "Omi" moet een mooie brief voor haar verjaardag krijgen! Ze lijkt de lat voor zichzelf hoog te leggen.

Opvallend zijn ook de lange lusletters: wil ze zelf tot aan de lijn erboven reiken of is dit ook op aanraden/ voorbeeld van Margot? Het is een grote inspanning voor haar, getuige de vele bibberingen in de ophalen van de lusletters, wat niet geheel op het conto van de kroontjespen is te schrijven gezien de zekere halen in de rest van de tekst. De onderlussen reiken niet tot aan de volgende lijn eronder. Dit om regelverhaking te voorkomen. Bij *geburtstag* in regel 3 en *berd* in regel 4 zien we hoe ze haar best doet om de lussen elkaar niet te laten raken, laat staan ze door elkaar te schrijven.

Vergelijken we de n in *wünsche* (r.1) en de n in *stefan* (r.4) en op nog meer plaatsen, dan zien we de afwisseling tussen de ronde boog (arcadevorm) en de hoekige beweging (hoekvorm). In deze twee letters is ook de druk wisselend, op de kopie te zien aan de zwarteheid van de schrijfhaal. Bij de n in *danke* (r.4) heeft ze wel het geduld om weer over de eerste neerhaal naar boven te gaan, alvorens de ronde boog te maken. Bij de tweede n in haar naam gaat ze onderaan de eerste poot al naar rechts. Ze geeft duidelijk het verschil tussen i-punt en umlaut weer. De i-punten zijn wisselend van vorm, maar

steeds hoog geplaatst. De vorm van de umlauten is ook wisselend. Zie de komma's boven *wünsche* (r.1) en de bijna neergesmeten strepen boven de o van *schöne* (r.5).

Op veel plaatsen is de verbinding tussen de letters onderbroken, terwijl het schrift een verbonden indruk geeft. Ze probeert de lijn zo goed mogelijk weer aan elkaar te plakken/ lassen, zodat het doorgaand lijkt. Zie bijvoorbeeld *zum* (r.3) de lijn van de u naar de m. Het drieletterwoord *mir* in de laatste regel is prachtig verbonden, terwijl het in het eropvolgende *mal* niet lukt.

In *mir* zien we veerkracht en in *mal* niet meer. Daar heeft ze de verbinding tussen de m en de a niet meer zorgvuldig gemaakt. Nog een innerlijke tegenstelling.

Bij *geschenke* in regel zeven last ze -na de verwarring over welke letter eerst moet- de h en de e na een stop weer aan elkaar.

Ze zakt verschillende keren door de lijn heen, bijvoorbeeld middenin *danke* (r.4) en aan het eind van haar eigen naam. Een enkele keer blijft ze erboven, de n in *schöne* (r.5), de o in *schöne* (r.7) en de tweede n-poot in haar naam.

Aan de ene kant had ze steun aan de lijn en leunde ze er op en aan de andere kant moest ze steeds zorgen op de lijn te schrijven, wat de beweging beïnvloed heeft.

Ik ben heel benieuwd hoe de regelvoering zonder de liniatuur geweest zou zijn. Ik verwacht schommelender.

Ze heeft steeds de kracht om zich na een verschrijving te herpakken. Bijvoorbeeld in het woord *wünsche* in regel twee. Een groot verschil tussen de eerste drie letters en de laatste vier, met zelfs een hele fraai vormgegeven s.

Voor een Duitse tekst is er weinig hoofdlettergebruik, alleen bij *Freitag* en *Anne*. Hoe had Margot het voorgeschreven ?

De hellingshoek is wisselend. Zie o.a.de richting van de h en de l in *herzlichsten* (r.2) en de h en de k in *geschenke* (r.7).

Het stukje rei in *schreibe* (laatste regel) heeft schwung in tegenstelling tot de moeizame bovenlus van de k in *geschenke* (r.7).

Grappig is de s in *geburtstag*, net een springend meisje tussen twee volwassenen (de t's) in. Die s heeft een andere uitvoering, meer als een door-, meegaande beweging.

Samenvattend zien we een levendig kind, dat zich zoveel mogelijk probeert te voegen. Haar eigenheid speelt wel eens op, te merken aan gedragsveranderingen. Ze kan zowel geduldig en vriendelijk als een potje ongeduld met nukken zijn. Dit laatste meer in eigen kring dan naar de buitenwacht. Deze innerlijke tegenstellingen vragen veel energie. De veerkracht is wisselend. We zien een kind met goede intelligentie, dat in contacten de ene keer wat toeschietelijker zal zijn dan de andere. Ze wil gezien worden, durft er te zijn, maar heeft ook weer haar twijfels of ze wel wat voorstelt. Op wilskracht kan ze een opgelegde of voorgenomen taak afmaken.

Achteraf:

Wat moet het voor een beweeglijk kind een ramp geweest zijn omlater in het kleine Achterhuis te moeten leven. Een jong leven, dat moet groeien en zich wil ontplooien (gesymboliseerd in de beweging naar rechts), dat beperking na beperking krijgt opgelegd. Het zich constant aan moeten passen aan de situatie en de gemoedstoestand van de volwassenen om haar heen. Hoe vind je als opgroeiend mens harmonie en balans in zo'n situatie? Gelukkig heeft ze haar beweeglijke geest en opmerkzaamheid positief aangewend door haar belevenissen en gedachten aan het papier toe te vertrouwen.

Nieuwleusen

A. C. M. Schoemaker - Ytsma, 26-10-2006

laatst gewijzigd: 11-10-2008

Handschrift december 1938

Handschrift Anne december 1938 nader bekeken. Ze is dan 9½ jaar.

De beperkingen bij het onderzoek zijn dezelfde als bij haar brief van 16-12-1936.
Wat direct opvalt:

- Haar grotere schrijfvaardigheid
- Ze is kleiner gaan schrijven
- Ze gebruikt nu hoofdletters bij de Duitse zelfstandige naamwoorden
- Ze begint de brief met "Ich"
- De lusletters reiken niet meer tot aan de lijn erboven
- Een wijdere letterafstand
- De kruisvorm van de hoofdletter T in regel 4. De golflijn is door de neerhaal gemaakt, in plaats van deze op de stok te plaatsen. Dit heeft geen motorische oorzaak, want ze kan haar schrijflijn nu prima sturen.

De kinderkenmerkentabel van Ajuriaguerra:

Vormkenmerken scoort ze het middenniveau voor een 11-jarige.

Motoriekenmerken scoort ze het middenniveau voor 9½ jaar.

Het totale puntentotaal wijst op een grafomotorische leeftijd van 11 jaar.

Een ruime ontwikkelingsvoorsprong.

Verdere bevindingen:

We zien veerkracht in het handschrift.

De verbondenheid is toegenomen, al blijven de lassen hier en daar.

Viel in r.12 is verbonden en in *gevallen* daaropvolgend stopt ze twee keer.

Ze gebruikt afwisselend ronde en hoekige verbindingen tussen de letters.

Regel 6 van onderaf in *sind* laat bij de n een ronde bovenboog (arcade) zien, terwijl er veel hoekige n's in haar schrijven zijn.

Ze schrijft op of soms onder de lijn. Hoe lag haar papier ?

De linkermarge golft: gaat naar rechts, maar wordt steeds weer "teruggeroepen".

De letter f is veranderd ! Zie *laufen* in regel 11. Nu gaat ze na het maken van de onderlus niet meer terug naar de stok. Ze gaat alvast naar rechts naar de volgende letter, maar maakt nog wel het "lusje". Dit kan op vooruitdenken wijzen, maar ook op een zekere haast.

De letter t blijft vormvast.

Ook in deze brief zien we hoge i-punten en er is er geen één vergeten ! Die discipline brengt ze op. Denkt aan details. Er hoort een punt boven, dus zet ik die. Evenals de consequente t's. Haar schrift is duidelijk rechtshellender geworden. Gekoppeld aan het naar rechts willen gaan in de linkermarge, in de letter f en de letter- en woordafstand zien we dat ze nu meer op haar omgeving gericht is. Ze is benieuwd wat er in de buitenwereld te beleven valt. Ze verliest zich er niet in, want ze stapt op tijd terug. De c in het laatste woord *dich* is naar binnen gekeerd en zulke details bieden een goed tegenwicht.

Grootwisselingen zien we ook: vergelijk de o in *schon* en de d van *und* in regel 13. Deze schommelingen zijn normaal voor die leeftijd.

De twee eind-essen van *spass* zijn een prachtig span. Zien we dat ze bij de p ervan ook sneller naar rechts gaat dan aangeleerd ? (ook in *snoepen*) Het zijn kleine dingen, maar ze vertellen wel over wat er door het aangeleerde probeert heen te breken. De eigenheid, die naast de geleerde conventies uit de knop tevoorschijn komt.

Vergelijken we de s van *zurück* in regel 5 en de s van *zu* in regel 8. Zijn dit spelfouten ? In het eerste geval waarschijnlijk wel, want de s is met zorg gevormd. Bij de tweede zou haast/snelheid een rol kunnen spelen.

Aan het eind van dat kleine woord zien we een elegante uitzwaai als eindhaal.

De woordafstand is wisselend, maar over het algemeen wijd. Er kan ruimschoots een o van haar tussen. De letterafstand is wisselend te zien in sc van *schon* (nauw) en in *und* in regel 13 (wijd).

Verbeteringen in *Geburtstag* en *Grad*. De kleine g is op een handige manier tot hoofdletter gemaakt. Bij de l in *Schulter* regel 6, zien we dezelfde bibberbovenlus als in de brief van 16-12-1936. Verder zien de ophalen van de bovenlussen er nu bewust gestuurd uit.

De wordeinden zakken vaak naar beneden, niet alleen aan het eind van een regel. Zie bijvoorbeeld *Schlittschuh* en *Geburtstag*.

De heer Dick Schermer heeft de hellingshoek van de lusletters in deze en de vorige brief gemeten. De grootste hoek is 75 graden en de kleinste 48. Het gemiddelde van de 22 andere gemeten letters komt op 59 graden, rechtshellend ! N.B. dit gemiddelde bedroeg in haar brief van 1936 73 graden.

Samenvattend zien we, in deze tweede brief die we onderzoeken, een gegroeide schrijfvaardigheid. Anne ontwikkelt zich goed, houdt haar voorsprong en wil graag verder.

De veerkracht en levendigheid zijn gebleven. Een beleefd en intelligent meisje. Ze probeert haar eigen wil in te voegen in wat wenselijk wordt geacht. Dat geeft nogal eens innerlijke spanningen, die zich soms thuis ontladen. Ze doet erg haar best.

Deze brief is met Zärtlein ondertekend. Ze is teer en lief met een eigen willetje.

laatst gewijzigd: 11-10-2008

Handschrift april 1940

Handschrift Anne op 12 jarige leeftijd (april 1940) blad I en IV aan Omi

In de uitgave "Anne Frank haar leven in brieven", Anne Frank Stichting, Amsterdam, 2006 staan pagina II en III van deze brief gepubliceerd.

Wat een verschil met het handschrift uit 1938 ! Het schoolkind is tienermeisje geworden. Het schrift is volledig geautomatiseerd en vervult een dienende functie. De hoofdletters zijn veel zekerder geschreven. Het schrift is sneller geworden. Het verzorgd naar buiten treden blijft ze belangrijk vinden. Is deze brief met vulpen geschreven in plaats van met de kroontjespen ? De hele tere halen zijn verdwenen en de drukverschillen in op- en neerhaal zijn minder groot, vandaar dit vermoeden.

Deze brief is in het Nederlands geschreven en begint (weer) met *Ik*.
Wat is er aan schriftkenmerken gebleven?

- De lange bovenlussen
- De hooggezette i-punt en geen één vergeten
- Rechtshellendheid
- Arcade- en hoekvorm beide aanwezig (m in *maar*, r.9 kordate hoek)
- Verschil in lettergrootte
- De schommelende linkermarge
- Links-en rechtslopendheid in het schrift
- Veerkracht
- Het zakken aan het eind van een woord of regel (*fotograferen, krulletjes, naar*)

Wat is er veranderd?

- Er verschijnen eigen vormen
- Onderlengte is langer geworden
- De meeste woordafstanden zijn minder groot geworden
- Het verbonden schrijven is verbeterd.

Eigen vormen:

De onderlus van de f is niet alleen verlengd, zoals de andere onderlussen, maar gaat door de neerhaal heen naar links en dan weer door die neerhaal op weg naar de volgende letter. Het is vlot en zwierig uitgevoerd. Hier wijkt ze van de geleerde vorm af. We weten niet of dit uit haarzelf komt of dat ze die vorm ergens gezien heeft. In dit laatste geval neemt ze die vorm over en maakt deze moeiteloos. Het kan op een versiering duiden of op ijdelheid. Het maken ervan kost meer tijd, terwijl we bij andere letters een wegverkorting zullen zien.

Hield ze in de brief van 1938 de vorm van de t's nauwgezet vast, nu is deze "vervallen" tot een neerhaal met boogje onderaan net als de schrijfletter l. Hier wint haar snelheid het van de vorm. Dat zien we ook bij de e's die vaak op een i lijken, a's worden bovenaan niet gesloten en de k verliest ook vorm. De schrijfsnelheid wordt erdoor vergroot.

De snelheid van schrijven en denken zien we ook in het weglopen bij de neerhaal in de m en de n. Wat in de brief van 1938 een enkele keer voorkomt, is nu standaard geworden. Het kwam daar al voorzichtig tevoorschijn.

Bekijken we het woord *Duits* op blad I, regel 10. De t is verminderd van vorm, maar de s ook. (die schreef ze in 1938 nog heel secuur). Gek genoeg gaat dit niet ten koste van de leesbaarheid. Deze t en s zijn samen tot een geheel versmolten, tot een nieuwe vorm. Dat is iets eigens, dat onbewust gebeurt en haar letterlijke en figuurlijke vooruitgang weerspiegelt.

Het zit nog wel in het gebruikelijke ingebed; zo past ze zich wel weer aan.

De onderlengte is langer geworden.

De lengte van de onderlus wordt nu zo lang, dat ze er met het schrijven van de regel eronder rekening mee moet houden. Ze probeert meestal om er niet doorheen te schrijven (regelverhaking). De i-punt in r. 14 van *jullie* is in de onderlus van krulletjes gezet. Ze raken elkaar wel in IV onderste regel bij de g van uitgewaaid en de M van Margot.

Het maken van een langere onderlus kost meer tijd. Ze neemt die en gaat de diepte in. Wat ze daaruit meeneemt wordt afgesloten voor het de middenzone van haar schrift bereikt. De aandacht voor de mensen om haar heen was er al, maar nu komt de aandacht voor het materiële erbij. Het bezitten van eigen dingen geeft plezier, bijvoorbeeld.

De sprookjestijd is voorbij. Hoe zit het leven echt in elkaar ? Ze is er benieuwd naar. Ze reikt naar boven, naar rechts en naar beneden. Dat zal veel energie gekost hebben.

Als tegenwicht komt in de hoofdletters en de "nieuwe" f een extra beweging naar links: Tijd om erover na te denken, een en ander te laten bezinken. Het gevaar zichzelf er in te verliezen is meer aanwezig dan in de brief van 1938.

De woordafstand is minder groot geworden.

De wijde woordafstand zien we een enkele keer terugkomen. I- regel 3: tussen *wij* en *zoveel*, IV - regel 16 tussen *niet* en *uitgewaaid*.

Ze beheerst het maken van zinnen. In plaats van het woord is nu de zin een geheel geworden. Tussen de woorden kan haar eigen o en daarmee is de woordafstand goed en regelmatig geworden. De verbondenheid is groter geworden.

Door haar goede woordbeeld en grotere schrijfvaardigheid schrijft ze langere woorden zonder te stoppen. Er zijn daardoor minder lassen te zien. Ook door het sneller vooruit willen schrijven/ vooruit kunnen denken is de verbondenheid gegroeid.

De tabel van Ajuriaguerra is niet meer op dit handschrift toe te passen, want die gaat tot en met 11 jaar. Volwassen tabellen zijn niet te gebruiken op kinderhandschriften.

Toch blijft ook in deze brief haar handschrift ouder aandoen dan haar kalenderleeftijd is. Het is niet goed te zien of deze brief op gelinieerd papier geschreven is.

Desondanks zien we wel veel beweging en afwisseling in de regelvoering: IV onderste regel verloopt bol, IV regel 10 verloopt stijgend, I regel 1 verloopt hol en dalend, I regel 4 is schommelend.

De lange bovenlussen en de verlengde onderlussen trekken aan de middenzone, die desondanks voortsnelst. In de middenzone is ook veel wisseling te zien. De beweging ziet er in z'n geheel elastisch uit, zodat er nog rek in zit.

De letter f beslaat de drie schriftzones en varieert van 17-20 mm. Haar middenzone is gemiddeld 3 mm.

De onderlus in IV regel 10 krijgen is 14 mm. Een evenwichtige zoneverdeling is niet aan de orde.

De discipline om een brief af te maken brengt ze op. Hoeveel velletjes werd deze brief uiteindelijk ? Bij IV nog niet af.

Het blijft behelpen om met een kopie te moeten werken en jammer, dat de papierligging niet te achterhalen is.

Samenvattend breekt haar persoonlijkheid meer (in het schrift) door.

Innerlijk gebeurt er heel veel, terwijl het aan de buitenkant vrij rustig oogt.

A.C.M. Schoemaker-Ytsma / 31-10-2006

AS/ 11-10-2008

Anne Franks Selbstbeurteilung in graphologischer Sicht

Het onderstaande artikel van Erhard W. Friess is afkomstig uit Graphologische Studienbuch dat door Beatrice Cossel is samengesteld. Het verscheen in 1966 bij het dipa-Verlag Kurt-Hesse Frankfurt am Main. Er zijn vier stukjes handschrift in het artikel afgebeeld.

[Nr. 1](#)

[Nr. 2](#)

[Nr. 3](#)

[Nr. 4](#)

Die Tatsache, daß Anne Frank eines der weltberühmtesten Kinder geworden ist, wirft sogleich die Frage nach einem Vergleich mit anderen berühmten Kindern auf. Wenn wir dabei z.B. an Wolfgang Amadeus Mozart oder an Yehudi Menuhin in ihrer Kindheit denken, so wissen wir, daß diese außergewöhnlichen Musikerpersönlichkeiten bereits im Alter, in dem Anne ihr Tagebuch (das in allen Kultursprachen übersetzt worden ist) schrieb, aus eigener Kraft Aufsehenerregendes zustandebrachten.

Und Anne Frank? Da wird das Berühmtsein in ein teils begreifliches, teils aber deplaciertes Zwielficht gezogen. Ernst Schnabel stellt in seinem positiven Anne-Frank-Buch „Spur eines Kindes (Fischer-Bücherei, Frankfurt a.M. 1958) fest, kein einziger der befragten Zeugen habe darauf bestanden, daß Anne ein „Wunderkind“ gewesen sei. Auch Annes erster Lehrer, Mijnheer van G., will nichts Wunderkindhaftes bei Anne entdeckt haben; er sagt aber auch: „In manchen Dingen war sie sehr reif, aber dafür in anderen auch wieder ganz ungewöhnlich kindlich. Gerade dieses Beisammen- und Vermischtsein von teils auffällender Reife und ungewöhnlicher Kindlichkeit habe ich in sämtlichen untersuchten Schriften von Wunderkindern feststellen und teils auch in persönlichem Kontakt mit solch begnadeten Menschen auf mich einwirken lassen können. Außergewöhnliche Kindlichkeit schließt also, wie vor allem das Beispiel Mozart zur Genüge beweist, Wunderkindhaftes nicht aus. Von den mehreren Tausend Kinderhandschriften, die ich in meiner langjährigen graphologisch-psychologischen Praxis analysiert habe, stehen die Schriftproben Anne Franks bezüglich eines weit überdurchschnittlichen Persönlichkeitsniveaus mit an der Spitze. Nur solche Kinder, die als eigentliche Wunderkinder gelten, können sich, alles Erfassbare zusammengerechnet, mit Anne messen.

Ich habe sämtliche handgeschriebenen Seiten von Anne Franks weltberühmtem Tagebuch sowie auch ihrer publizierten „Geschichten aus dem Hinterhaus („Verhalen rondom het Achterhuis“) unter der Lupe gehabt und stelle hier das Folgende fest:

Wenn ich mich als Berufsgraphologe über Anne Frank äußere, so sehe ich sie nicht nur als eine Art „Symbol des Guten in einer Epoche des Schreckens und der Finsternis“ , sondern auch als ein Kinderphänomen, das nicht nur umständehalber berühmt geworden ist; es muß Betonung darauf gelegt werden, daß Anne aus eigener innerer Anlage heraus das Außergewöhnliche zustandebrachte, nachdem sie, wie andere Wunderkinder auch, von außen genügend reizvolle Anregungen erhalten hatte. Es handelt sich bei der 13-15jährigen Anne Frank um ein im Persönlichen schnell vorangekommenes Kind, das besonders hinsichtlich Selbst- und Mitmenschenbeurteilung sowie Weltbetrachtung weit über dem Durchschnitt der gleichaltrigen Schüler steht und hierin zweifellos etwas Wunderkindhaftes erreichte. Nicht umsonst äußerte der amerikanische Präsident Kennedy in einem Brief (1961) u.a.: „Keine Stimme hatte mehr Kraft als die der Anne Frank ... Ein Geschenk an die gesamte Menschheit ist es auch, von einem Kind, das zur Frau heranreift, die größte aller Wahrheiten zu empfangen ... “ Der Friedens-Nobelpreisträger Père Dominique Pire schrieb 1958 in einem Brief, Anne Frank sei „ein tiefer Quell der Kraft“. Und Berta Landre gab folgender Überzeugung Ausdruck: „Wenig Schriftstellern ist es bisher geglückt, Erlebtes aus dieser verworrenen Zeit so rund und plastisch zu gestalten, wie dem halben Kind Anne Frank... Zugleich ist es aber auch das Eindringlichste und Gültigste, was ein hochbegabtes, junges Menschenkind über sich selbst und die Schwierigkeiten, mit denen jeder junge Mensch auf seine Weise ringt, ausgesagt hat.“

Bevor wir uns nun hier mit den wichtigsten Handschriftgegebenheiten Annes auseinandersetzen, welche wesentlichsten Bezug haben auf unsere Themastellung, lassen wir Anne Frank selbst sprechen und nehmen uns zu diesem Zweck zwei sehr bezeichnende Stellen aus ihrem Tagebuch vor; diese beiden Zitate werden dann sozusagen das Beleuchtungslicht bestimmen, das wir bei der gesamten Betrachtung von Annes Handschrift beibehalten wollen.

Am 15. Juli 1944 schrieb sie:

„Ich habe einen sehr hervorstechenden Charakterzug, der jedem auffällt, der mich kennt: meine

Selbstkritik. Ich sehe mich in all meinen Handlungen, als wäre ich eine Fremde. Absolut nicht voreingenommen oder mit einem ganzen Pack Entschuldigungen stehe ich dann dieser Anne gegenüber und sehe zu, was sie Schlechtes oder Gutes tut. Diese Selbstbetrachtung läßt mich nie los, und bei jedem Wort, das ich ausspreche, weiß ich sofort, wenn es ausgesprochen ist: 'Das hätte anders sein müssen' oder 'das ist gut, so wie es ist'. Ich verurteile mich selbst in namenlos vielen Dingen und sehe immer mehr, wie wahr das Wort von Vater ist: 'Jedes Kind muß sich selbst erziehen'. Andere können nur Rat oder Anleitung geben. Die endgültige Formung des Charakters liegt in eines jeden Menschen eigener Hand. Dazu kommt, daß ich außergewöhnlich viel Lebensmut habe, und ich fühle mich immer so stark und imstande, viel zu ertragen, so frei und so jung! ... Vater tat alles, um mein Aufbegehren zu mäßigen, es nützte nichts; ich habe mich selbst geheilt, indem ich mir das Verkehrte meines Tuns und Lassens vorhielt."

Und zuvor, am 4. April 1944:

„ ... Ich will noch fortleben nach meinem Tode. Und darum bin ich Gott so dankbar, daß er mir bei meiner Geburt schon die Möglichkeit mitgegeben hat, meinen Geist zu entfalten und schreiben zu können, um alles zum Ausdruck zu bringen, was in mir lebt. Mit dem Schreiben löst sich alles, mein Kummer schwindet, der Mut lebt wieder auf. Aber, und das ist die große Frage: werde ich jemals etwas Bedeutendes schreiben, werde ich Journalistin oder Schriftstellerin werden können? Ich hoffe es, ich hoffe es von ganzem Herzen!"

Wenn wir nun zunächst darangehen, eine graphologisch-psychologische Prüfung der Selbstbeurteilungs- und Gestaltungsfähigkeit (z.B. Dichtkunst) Anne Franks vorzunehmen, so halten wir die folgenden wesentlichsten graphologischen Schriftmerkmalgegebenheiten fest, und zwar in der Rangordnung, wie sie in bezug auf das gestellte Thema von besonderer Bedeutung ist. Wesentlichste graphologische Merkmalgegebenheiten der Handschrift Anne Franks:

1. Anne Frank beherrschte als 13-15-jähriges Kind auf längste Strecken souverän drei verschiedene Schreibarten:

a) eine sehr spontane, frei schwebende Normal-Schreibart (durchs ganze Tagebuch hindurch), siehe Schriftprobe [Nr. 1](#);

b) eine bei bester Konzentration an sich gehaltene Normal Schreibart, ohne Verkrampfung (Reinschrift der „Geschichten aus dem Hinterhaus und Titelblattgestaltung des Tagebuchs), siehe Schriftproben [Nr. 2](#) + [Nr. 3](#);

c) Eine gestaltungsvolle, bestens automatisierte "Blockschreibart", in leichtem Floß gleichmäßig durchhaltend, siehe Schriftprobe [Nr. 4](#).

2. Die sehr souveräne Schreibweise Annes bezieht sich sowohl auf die Bewegungsführungen als auch auf die Formgebungen und die Raumbeherrschungen. Viele automatisierte Schriftgestaltungs-elemente Annes übertreffen sogar diejenigen mancher hochintelligenter erwachsener Personen.

3. Auffallend ist ein weit überdurchschnittlicher Bewegungs- und Verteilungsrhythmus (Gleichgewicht) der Schrift.

4. Von großer Bedeutung sind die außerordentlich zahlreichen klaren, sauberen, treffsicheren, ausgewogenen Schriftzüge in mühe-losem Ablauf. (Einzelne Schmierstellen fallen nicht ins Gewicht.)

5. Ziemlich vitalstarker, hervorragender dynamisch-rhythmisch-gespannter Schriftverlauf; überdurchschnittlich gute Horizontal- und Vertikalspannungen, auch in bestem Rhythmus verlaufend (höchst selten überspannt); auffallend gute Schreibmotorik (Aktiviertheit); mehr Rechts- als Linksläufigkeiten.

6. Erstklassige innere Harmonie der Schrift-elemente. Fast alle Schriftgegensätzlichkeiten sind bestens integriert und wirken sich somit handreichend, konstruktiv-ausgleichend aus.

7. Viele gut integrierte sehr zarte, verhaltene, etwas weiche Schriftzüge.

8. Auch die etwas harten, straffen und scharfen Schriftzüge finden wir nie isoliert vor, sondern in bestem Einklang mit den anderen Elementen der Schrift.

9. Gute Verflochtenheit der Schrift, ohne schlimme Verklemmungen oder Blockierungen, sondern durchgehend mit gutem, sozusagen automatisch sich gebendem Schwung, also ohne Schleich- und Lötimpulse, und zwar auch dort, wo nur gemäßigt Tempo zu verzeichnen ist. Als Ganzes gut verwurzelte und verankerte Schrift. (Siehe vor allem Schriftprobe [Nr. 2](#)).

10. Von größter Bedeutung innerhalb der relativ schnellen Schriftführung sind ferner die weit überdurchschnittlich guten, auch rasch vollzogenen leicht-flüssigen Verbindungen und Knüpfungen der Buchstaben.

11. Außerordentlich gute immaterielle Verbindungen (s.z.B. Schrift-probe [Nr. 4](#), „Blockschrift“).

12. Die Formgebungen sind vorwiegend aufs Wesentlichste, Zweck-mäßigste ausgerichtet, weichen größtenteils nicht in hohem Maße von der Schulvorlage ab, sind nicht extravagant, jedoch gleichwohl sehr

individuell geprägt; sie sind ohne nennenswerte überflüssige Hinzufügungen, aber auch ohne bedeutende Verkümmierungen, obschon es teils erhebliche Abgeschliffenheiten bei sehr spontanen Aufzeichnungen im Tagebuch gibt. Ein überdurchschnittlich gutes Formniveau ist besonders bei der Schriftprobe [Nr. 4](#) auffallend; das Wort „Cady auf der siebtuntersten Zeile ist ein hervorragend schönes Beispiel für souveräne Formgebung, erstklassige Proportionen des Buchstabenspiels: ein überragendes immaterielles Beziehungssystem wird hier eindrucklich veranschaulicht.

13. Hervorstechende Erhöhungen der g-Oberteile, also des Kopfes dieses Buchstabens.

14. Einzelne eigenwillige leichte Zwang- und Preß-Impulse, die z.B. in manchen D-Oberteilen eine nicht schulmäßige Druckverlagerung verursachen, ohne daß aber dadurch eine Störung des Schriftverlaufs entsteht.

15. Etwas betonte Ausschwingungen nach oben und unten in einheitlichem Zug (Ober- und Unterlängen). Es kommt keine Harmoniestörung des Gesamtschriftbildes zustande, obwohl es hier und da leichte Zeilenverstrickungen auf diversen Tagebuchseiten gibt.

Stützen wir uns auf diese wichtigsten Merkmalgegebenheiten in Annes Handschriften, so können wir schon eine Anzahl von den über 160 wesentlichsten Eigenschaften, die das Kind betreffend seinen eigenen Charakter im Tagebuch aufführt, graphologisch gutheißen, wobei betont werden muß, daß die bei Anne vorkommenden Widersprüchlichkeiten zur Gesetzmäßigkeit der menschlichen Natur im Pubertätsalter gehören; nicht umsonst erwähnt Anne an ihrem letzten Tagebuch-tag (1. August 1944), also ganz kurz vor ihrer Verhaftung und dem Beginn ihres schrecklichen Todesweges, selbst nochmals differenzierend ihr „Bündelchen Widerspruch“; sie unterscheidet dabei: „Widerspruch von außen und Widerspruch von innen“.

Betreffend die Frage der Selbstbeurteilungsfähigkeit ist es von ganz sekundärer Bedeutung, ob jemand den Mut und die Intelligenz aufbringt, eine Anzahl negativer, also im bürgerlichen Sinne weniger akzeptable Charaktereigenschaften neben positive zu setzen und sich quasi selbst anzuschwärzen, zu verurteilen - geschehe dies nun im engeren Familienkreise oder gar öffentlich. Von primärer Bedeutung ist vielmehr, ob jemand imstande ist, auf möglichst hochdifferenzierte Weise die sogenannten „schlechten“ mit den sogenannten „guten“ Eigenschaften in Beziehung zu setzen und zudem möglichst viele Umstandefaktoren dabei zu berücksichtigen. Dieser hohen Forderung hat Anne Frank in ihrem Tagebuch an vielen Stellen in derart eindrucklichem Maße entsprochen, daß wohl jeder gerechtdenkende Leser, der beruflich und privat zahlreiche Vergleiche ziehen kann, aus dem Staunen nicht herauskommt. Mag sein, daß die 13-15-jährige Anne manch eigene Verhaltensweisen sowie solche einiger Mitmenschen (vielleicht vor allem der Mutter) etwas zu streng beurteilt hat. Da nun aber die Umstandegegebenheiten (wie z.B. Lebensbedingungen, Milieu usw.) in jeder charakterologischen und psychologischen Praxis bei einer objektiven Bewertung der Fälle oft eine fast mindestens so große Rolle spielen wie die Charaktereigenschaften selbst, bleiben meistens einige Fragen des kritischen Begutachtens unbeantwortet.

Abschließend folgt hier nun eine psycho-graphologische Begutachtung der Handschriftenproben Anne Franks, mit besonderer Berücksichtigung der Frage betreffend die Selbstbeurteilungsfähigkeit des Kindes.

Psycho-graphologisches Gutachten

1 . Innere Charakter- und Wesensstruktur, Charakterfundament:

Hervorragend gute charakterliche Substanzgegebenheiten machen sich geltend, die verschiedenen, teils gegensätzlichen Elemente sind bestens miteinander verbunden und bilden ein rhythmisch-bewegtes, nicht labiles Ganzes in guter Geordnetheit; die einheitlichen Züge sind also gegenüber den disharmonischen in betontem Maße dominierend. Eine gut-mittlere Vitalkraft und dynamische Charaktermotorik stehen der vorwiegend feingarteten, wesentiefen und hochdifferenzierten jungen Schrifturheberin zur Verfügung. Das Charakterfundament ist somit stabil. Mit den zarten femininen Gegebenheiten vermischen sich auch leicht betont masculine.

2. Psychische Veranlagung:

Eine hochgradige Sensibilität wird durch die oben erwähnten starken charakterlichen Substanzelemente gestützt. Die seelisch leicht erregbare Schrifturheberin ist vielen Spannungen ausgesetzt, behält jedoch meistens eine gute psychische Widerstandskraft. Das weitgehend geordnete Seelensystem kann als gesund bezeichnet werden.

3. Weitere Eigenschaften, Verhaltensweisen:

Die sehr empfindsame, eindrucksfähige Schrifturheberin ist in betontem Maße auf Aktivität ausgerichtet. Die Handlungsweisen halten sich an ein ganz bestimmtes Anlagegesetz, das innigst mit dem geordneten Charakterhaushalt verbunden ist. Positive und negative Reize von außen erwecken in der Schrifturheberin leicht eine Unruhe; doch es kommt nicht zu einem chaotischen Ablauf des so sehr motorischen Charakters. Das recht gute innere Gleichgewicht und eine hervorragende Steuerung ermöglichen eine straffe Disziplinierung in den wichtigsten Lebensmomenten und auch sonst in vielen heiklen Situationen. Die große Gefühlskraft und das jugendliche Temperament geraten mit manchen inneren und äußeren Anfechtungen in Konflikt; es kommen Spannungen, leichte Überspanntheiten und sozusagen „wie von selbst“ Reibereien mit der Umwelt zustande (d.h. wenigstens mit einem Teil davon); dabei bäumt sich ein betontes, vorwiegend gut fundiertes Überlegenheitsgefühl auf und bringt eine anführerische Note ins Ganze. Zufolge der reichhaltigen Intensität werden die von der Umwelt und vom Ego gesetzten Grenzen oft nur teilweise genügend respektiert. Aber dank einer hervorragenden Wesenssauberkeit und weitgehend lauterer Grundeinstellung zeichnen sich die meisten Durchsetzungswilligkeiten aus als in Verbindung stehend mit etwas Ethischem, Offenherzigem, Aufrechtem, Aufrichtigem. Sehr oft macht sich dabei ein ausgesprochener Gestaltungs- und Formungswille bemerkbar; derselbe wird auch angetrieben durch eine enorme Erwachseneinshungrigkeit, ohne daß deswegen beste Kindlichkeitszüge verlorengehen; denn Anne Frank ist auch als Kind eine durch und durch echte Persönlichkeit, also alles andere als eine Blufferin. So sehr eigenwillig sie oft und oft auftritt, so selbstkritisch begegnet sie ihrem Ego und weist aufkommende Übertreibungen in die Schranken, ohne dabei ihre starke Natur und schöne Natürlichkeit zu verleugnen. Die junge Schrifturheberin ist erziehungswillig im wahrsten Sinne des Wortes; sie ist sich darüber im Klaren, daß dieser betonte Wesenszug bei ihr keinesfalls mit Unterordnungswilligkeit befreundet ist; es handelt sich vielmehr darum, so streng mit sich selbst zu sein, daß keine Strenge von seiten der Betreuer mehr nötig ist. Und die vorhandene Fröhlichkeit wird oft souverän als Dienerin der eigenen Strenge eingesetzt; dadurch werden die Härtebereitschaften in vielen Situationen vermindert, derart, daß es nicht nur Platz für reine Freundlichkeiten gibt, sondern auch für herzliche Kameradschaftlichkeiten gegenüber hilfebedürftigen Mitmenschen. Ja, bei einer solch gearteten Strenge gegen sich selbst, die getragen wird u.a. von Gewissenstreue und Glaubensfestigkeit, drängt sich ein Kompensationszug in Richtung auf das Soziale geradezu auf, dies um so mehr, da die Schrifturheberin über beste Beobachtungsgabe verfügt und sehr aufmerksam ist. Und weil sich zu all dem eine schöne Besinnlichkeit gesellt, in Verbindung mit Naturhaftigkeit und Naturliebe, erhält das hohe Verantwortungsbewußtsein eine besondere Menschlichkeitsnote.

4. Entwicklung und Reife des Charakters:

Die bisherige Entwicklung ist natürlich, geordnet, normal verlaufen. Die Möglichkeiten der Weiterentwicklung sind sehr gut, vor allem im Sinne von zunehmender Bereicherung des Charakters.

5. Intelligenz, Geistesbeschaffenheit:

Eine überdurchschnittliche, hochdifferenzierte, sehr bewegliche und einfühlungsfähige Geistespotenz steht der intelligenten jungen Schrifturheberin zur Verfügung. Vonseiten der guten geistigen Disziplin kann viel erwartet werden. Die Urteilsfähigkeit zeichnet sich durch Geordnetheit, Klarheit, Exaktheit, reiche Beziehungsweisen, eine überragende Selbständigkeit, weitgehende Objektivität und Mut aus; kleine Fehleinschätzungen sind aber doch nicht ausgeschlossen. Eine weit überdurchschnittliche souveräne Darstellungsfähigkeit ist unverkennbar; dieselbe stützt sich auf eine gute Balance zwischen einer besonderen Phantasieansprechbarkeit und einer zwingenden Logik.

6. Eignung:

Somit besitzt Anne Frank charakterlich und hinsichtlich der Intelligenz und Geistesbeschaffenheit denkbar gute Voraussetzungen, um Charakterbeschreibungen (Eigen- und Fremdcharakter) sowie Lebensdarstellungen weitgehend objektiv und mit imponierender Prägnanz zu produzieren.

Erhard W. Friess

